

ДЕЛОТО НА ВАСИЛ ВОДЕНИЧАРСКИ

Тодор Стойчев

Васил Воденичарски е от най-младата революционна смяна писатели, калили своето перо в жестоките битки с фашизма по време на Втората световна война. Той не дочака победоносия Девети септември и могъщия устрем на трудовия народ в строителството на социализма, но ни остави художествени произведения с несломима вяра в комунистическото бъдеще на България, с безгранична любов към великия Съветски съюз, комуто историята повери ролята на знаменосец на човешкия прогрес. Той ни остави преди всичко един блестящ пример на патриот и творец, на мечтател-оптимист и комунист-боец в името на свободата и щастието на трудовите хора. Този пример на най-висш идеализъм и хуманизъм, на героична саможертва произведа органически както неговото творчество, така и краткия му бурен жизнен път.

Воденичарски бе писател на революционната мисъл и на революционното действие, непримирим към всякаква литературна съзерцателност и абстрактна нравствена проповед. Неговите герои са решителни и смели хора — работници, селяни, студенти, учители, в чиито души пламти буйният огън на комунистическата правда. Те служат на една велика идея и са безстрашни и всеотдайни нейни носители и внедрители. В репортажа „През равнината“ тримата селски младежи слагат ръка върху ръка и произнасят тържествено думите: „Заклеваме се, че никога земя, ни небесна сила не ще ни отклони от пътя: да обичаме своята земя, да служим на своя народ, да умрем за тяхното щастие.“

С цялата своя революционна дейност Воденичарски ни убеждава, че не само създава литературни герои, но сам живее в породилата ги обществена среда, носи високо техните идеали и влиза в решителни и остри схватки с класовия враг. И тъкмо в това единство на писателя и гражданна се корени силата и обаянието на неговото творчество. Той не пишеше, за да поучава другите, стойки настрана от борбата, а създаваше художествени произведения в процеса на самата борба, в хода и в пламъка на тази борба. И затова те винаги ще носят печата на най-действените, най-възбуждащите художествени творби на социалистическия реализъм.

Васил Воденичарски изпитва силата и красотата на художествената литература още като ученик в прогимназията на с. Хайредин, когато се запознава с произведенията на Ботев, Вазов, Елин Пелин, Пенчо Славейков, Христо Смирненски, Яворов и други писатели. А в гимназията на гр. Оряхово неговите интереси към литературата нарастват до такава степен, че той сам прави първите си опити като поет. Ранните му стихове почти не са запазени, тъй като те са само преходна форма към белетристиката и по-специално към репортажа и разказа. В студентския период на своята дейност Воденичарски се утвърждава вече като млад пролетарски писател с ярко изразена творческа индивидуалност, създаващ за кратък период значително по количество творчество. Излизат от печат неговите репортажи „Равнината тръпне“ (1939), „Искри“ (1940) и „Земя и хляб“ (1940), в които главният герой е трудовата селска и студентска младеж, воюваща смело против жестоката и безчовечна класово-експлоататорска система.

Младият автор се учи непрестанно от големите световни майстори на художественото слово и замисля по-късно, в концентрационния лагер и партизанския отряд, големи, мащабни художествени произведения, в които да отрази революционния поход сред младежта от града

и селото през 30-те години и главно борбата на комунистическата партия за спечелване на масите и за събаряне на фашистката диктатура. Неуморният белетрист мечтае да напише повест или роман за Септемврийското въстание и за неговото дълбоко влияние върху обществено-политическия живот на страната. А след резкия поврат на войната на Източния фронт в резултат на Сталинградската битка Воденичарски не един път вдъхновено говори за своето желание да пресъздаде в отделно произведение това велико историческо събитие, открило широко възможността пред хиляди селяни, работници и интелектуалци у нас да доловят неизбежната гибел на фашизма и близката победа на Съветската армия. Но тези творчески планове останаха неосъществени поради гибелта на писателя. Тесамо свидетелствуват за растящия талант на младия писател, за неговия стремеж да навлезе последователно в голямата и сложна художествена проблематика, разкриваща най-дълбоките процеси на класовата борба в един изключително важен и съдбоносен период от развитието на нашата страна.

Васил Воденичарски отрази в своите репортажи селската неволя и устрема на борческата младеж към нов, по-хубав и по-щастлив живот. От тях лъха несломима вяра и наситена с дълбок оптимизъм практическа действеност. Но главното — това е решимостта тя да сплоти своите редици, да обогати, разшири и усъвършенствува своя революционен светоглед. Затова, където и да са младите хора, те декламират стихове, спорят по теоретически въпроси, разучават роли за предстоящи представления, някои от тях пишат дописки до вестниците, а други сами правят усилия да навлязат в чудния лабиринт на художественото творчество.

Най-характерни в това отношение са репортажите на селска тематика. Младите през деня работят на полето, а вечер или през неделните и празничните дни се събират в читалището, по седенки, в гората или на разходка край реката и там споделят своите впечатления от прочетеното през малките мигове свободно време. И почти навсякъде в репортажите животът на младежта е органически свързан с песента. Това е облъхната от житейския реализъм народна песен или гражданската песен с оптимистично, борческо и революционно съдържание.

В репортажа „Жетварка пее нейде в полето“ не само заглавието е заимствувано от баладата на Ботев „Хаджи Димитър“, но и откъващата в полето песен на жетварката е по Ботев текст. Тук намираме, както и в много други репортажи, редица автобиографични елементи. Майката буди призори своя син с думите: „Ставай, Васка, ставай, работа чака, зърното капе...“ А в просънница Васко едвам проронва: „Още малко.“ Но призивът на майката вече го е разбудил и дори до късно да е стоял пред лампата с писалка в ръка, той прави усилия да се отскубне от прегръдките на сладкия упоителен сън. Ето как описва това състояние авторът: „Повдигам се и падам пак на възглавницата. Чувствавам, че отново заспивам. Но... „зърното капе“. По дяволите сънят! Аз съм селянин. Днес ще размахвам острия сърп; ще връзвам тежките снопи и ще пия топла вода от бъкела. А довечера... ще спя като убит. Раз, два... и босите ми крака цапват на пода. Протягам се сънливо. Ставите хрускат, навличам дрехите и натъпквам джобовите с вестници.“

Но репортажистът ни внушава, че не само сънят е тежък, но и знойният ден в полето. „Равнината, пише той, диша тежко... Четири хиляди души се пържат под огнения връшник на небето.“ И с няколко ширихи авторът успява да загатне как частнособственическият строй убива селската беднота и гнет и нейната душа. „Синорите, четем в репортажа, като старомодни пояси стягат тесните ниви. Стягат и измъчените души на селяните... Те стискат челюсти, протягат треперещи ръце към чашата или издигат безпомощни погледи към небето... Рангел Сирака обаче жъне с тричленното си семейство, жъне... и не мисли за небето. Но в гърлото му като че е стрита арнаутска чушка. Иде му да замахне със сърпа...“

Ала В. Воденичарски не е скептик, нито песимист, а пламенен оптимист. Измъчените селяни прескачат синорите и се събират през обедната почивка около него, чуват ободрителни новини, бистрят политиката и една чиста и сладка надежда окриля техните мечти за бъдещето. Тази надежда се носи на крилете на песента, „Отдалеч, много отдалеч, завършва репортажът, долита песен на жетварка. Слънцето прежурия. Мараята трепти. Трепти и плътният глас на левойката. Люлее се хайдушката песен над равнината, люлее се и люлее хиляди тръпнещи души.“

Този и други подобни репортажи на Васил Воденичарски са една талантлива, кратка, но точна социална характеристика на живота на село през 30-те години, когато бунтът на бедните

и измъчени селски души зрееше и предвещавахе истинска буря, чийто далечен полъх авторът долавяше и във волния полет на хайдушката песен. Тези произведения се появяваха като волни птици на творческото дарование на писателя, но те не преставаха да бъдат птици на надеждата, на борбата и светлото бъдеще от това, че изпод техните красиви пера се сипеха истински бойни патрони срещу мракобесието и фашизма. С тях Воденичарски майсторски стреляше, и то точно в целта. Затова буржоазните литератори го ненавиждаха и се преструваха, че не го забелязват на литературния небосклон. Ала и Воденичарски не им прощаваше. Той ги жигосваше злъчно и убедително доказваше, че изкуството не е самоцелно творчество, а вярно художествено отражение на своето време, на нуждите и идеалите на народа. В репортажа „Вършитба“ той язвително писа: „През юли нощите са топли като очите на любимата девойка и звездният дъжд тогава вали най-силно. По тия нощи въздишат сантименталните поети от кафене „Цар Освободител“ и съчиняват своите съзливни балади. През юли обаче под оловния връшник на небето се задъхва изпотената земя, разнася стоманения вой на вършачките и изплаква последните строфи на горчивия хляб.“

В своите репортажи за Дунавската равнина Воденичарски възпя възторга, вярата и борбата на трудовите хора, особено на младежта, чийто най-далновидни и най-предани представители членуваха в Работническия младежки съюз (РМС) и разгръщаха неуморна, всеотдайна и ентузиазизирана дейност в читалищата и училищата, в кооперативните групи, търсейки непрестанно нови форми на културно-масова и идеологическа работа сред младото поколение. Те живееха и се бореа с надеждата за новия свят, за социализма, за кооперираните и машинизирани стопанства, за свободния от оковите на капиталистическата експлоатация и препускащ с опиянението на победилия мрака герой, устремен към висините на творческите дръзновения и завоевания. Тези хора бяха смели и обаятелни. Те печелеха сърцата на своите братя и сестри, запалваха в душите им огъня на правдата и свободата, на безстрашието пред озверения и жесток фашистки насилник. Те бяха толкова всеотдайни, самоотвержени, че някои трудно можеха да си обяснят на какво се дължи тяхната неизчерпаема енергия, техният несломим устрем, тяхната непоколебима решимост да служат на истината и прогреса. Тези „луди глави“, както ги наричаха еснафе и злополучните буржоазни либерали, носеха пламъка на априлци от 1876 г. В тях бушуваха огнената стихия на Ботев. Те вървяха под червеното знаме на комунистическата партия по още парещите следи на Септемврийската епопея от 1923 г. и имаха пред себе си един велик пример — Октомврийската революция, едно могъщо упование — Червената армия. Затова младите „луди глави“ знаеха, както прекрасно писа Смирненски, за какво са на този свят родени и за какво да умрат.

Неуморен тръбач на идеите, мечтите и борбите на тази именно младеж бе Воденичарски. В репортажа „Устремена младост“ един от героите, размахвайки ръце пред другарите си, които пеят любимата съветска песен „Широка страна мая, родная“, казва: „Братчета, ний. . . ний сме най-щастливото и най-нещастното поколение на земята. . . Раждахме се сред оръдейния грохот на световната война. . . Раснахме под „Желязната пета“ на кризата. . . През смъртта ний ще изведем хората към живота. . . Върху развалините на нашето лично щастие ще израсне, ще разцъфне щастиято на другите, на всички. . . А има ли по-голямо щастие от това?“ Но той не спира дотук, а припомняйки разказа на Горки „Баба Изергил“, добавя с поглед към пролетното звездно небе: „Нашето поколение, това са искрите на Данковото сърце. . . Те играят и над нашата равнина.“

Сред тази младеж Воденичарски разпалва идеята за създаване на жив хумористичен вестник, получил наименованието „Думба-Лумба“. В него младите начинаещи поети и белетристи от с. Хайредин поместваха своите първи произведения и с трепет чакаха да чуят отзивите на своите многобройни слушатели, събрани неделен ден в гората край р. Огоста. Но „Думба-Лумба“ не е само на хайрединската младеж. Той става достояние и на младежта от района. „Наблизо до нашето село, заключава авторът, са селата Манастирче, Бързина, Ботево, Босилеград, Бъзовец и Крива бара. И като се вдигнем някой празник всички заедно с шаба на „Думба-Лумба“, та в някое от тези села. Видим се с приятели. Разменим някоя и друга мисъл. И щом голямото червено слънце заседне зад баирите, поемаме обратния път.“

Активни сътрудници на вестника са Злото, Щупбунда, Пирата, Правдан, Соколчето, Пастора, Самун Целеничков. Тези псевдоними принадлежат тогава на Илия Ефремов, Христо Ненчев, Иван Коларски, Тодор Стойчев, Петър Кузманов и др. А Самун Целеничков (Петър Кузманов), „композиторът на „Думба-Лумба“,“ написва музиката на „химна“ на групата по стихове на В. Воденичарски, които намираме в репортажа „Новите рочдалци“. Този химн има голям успех сред младежта и се пее на вечеринки и селенки, на излети и сборове; той сплотява и въодушевява, зове към нови смели и възвишени дела.

В творчеството на Васил Воденичарски важно място заемат и репортажите на студентска тематика. В тях е отразен възторгът и революционният патос на БОНСС, манифестациите и задушните литературни вечери на 8 декември в София, масовите и ентузиазирани изяви на борческата академична младеж на Ботевите тържества от Враца до Вола и пр. И навсякъде в тях звучат и се леят стиховете и песните на великия поет и революционер, кхътят неговите огнени слова против робството и тиранията, за свобода и щастие на народите. В своята кратка статия „Символ и знаме“, написана по случай 2 юни, Воденичарски пита — „На какво се дължи неговото обаяние“, и отговаря: „Живот и мисли, поезия и подвиг, действителност и мечта бяха у него неразривно свързани и споени. Неговият героичен край е необходимо логическо следствие на един живот-поема. Слънчева поема, в която отеква металическият звън на борбата.“

Воденичарски с много любов и възторг описва живота и борбите на народното студентство, воюващо с фашисткото мракобесие. И той никога не изпускаше възможността да противопостави тези борчески и истински народни чада на корумпираната, лакейска и деморализирана част от студентството, на фашизираните „мамини синчета“, които в сътрудничество с реакционната академична управа и полицията се мъчеха да разгромят чиличените редици на БОНСС. В репортажа „Празникът“ той злъчно бичува безпътните и продажни студентски среди с думите: „По „Цар Освободител“ се клатушкат сенки. Това са тези, които „шурмуваха“ цял ден ресторантите, баровете и кръчмите. Едни залитат и пиянски вият, други носят счупени фирми, трети — дъски, откъртени от тараби, четвърти — стъкла и дамаджани, пълни с вино, пият, крещят, псуват, бият се. Но бодрите, трезвите, носителите на истинската радост идат.“

Значителна крачка напред в своето творческо развитие Воденичарски прави с очерците и разказите от концлагера „Еникьой“. В „Ради Еленков“, „Животът през зимата“, „Галъта № 4 няма нищо общо с поезията“, „Тревожна пролет“, „Внуци“, „Вихрушка“ и „Вятърът духаше откъм морето“ той е преминал вече към широката и плавна повествователна форма на художествено пресъздаване на суровата действителност във фашисткия лагер и на революционната борба във от него. Тук се чувствава осезателно големият композиционен размах на писателя, неговата способност да вниква дълбоко в душевността на героите, да извайва типични художествени образи с ярка идейна наситеност и емоционална сила. От тези произведения лъха нова свежа струя на художествения талант на автора, който търси не само непосредствената жизнена среда и нейните отделни явления, а навлиза дълбоко в тяхната същност, намирайки специфични изразни средства за цялостна обрисовка на сложната и противоречива динамика на живота. Образец в това отношение е разказът „Вятърът духаше откъм морето“, в който Воденичарски разкрива не само драмата в едно гръцко селско семейство, жертва на глада и на жестоките закони на окупатора, но и надигащата се вълна на съпротивата и борбата. Изводът на автора е: животът е по-силен от всичко; в името на живота може да се постави на изпитание и самият живот. Тази житейска диалектика пронизва от начало до край разказа и нейната убедителна художествена изява ни убеждава колко много се е обогатила и развила способността на писателя да намира нови, по-висши форми на белетристично майсторство.

* * *

Васил Воденичарски бе преди всичко безпределно предан на великото пролетарско дело. Закърмен в редовете на Благоевско-Димитровската партия и израсъл в земята, където горяха най-буйно огньовете на първото антифашистко въстание в света, той натрупа огромен политически и идеологически опит, разполагайки с последователно и цялостно оформен марксистко-ленински светоглед. Воденичарски владееше в твърде висока степен знанията по философия и

социология, по политическа икономика и история, по педагогика и психология, по литературна теория и критика, по въпросите на изкуството и художественото творчество. Заедно с това, учейки се старателно и непрестанно от класиците на българската и световната литература на критическия реализъм и особено на социалистическия реализъм, той разви за изключително кратък период своите способности на писател-белетрист. Така още на 20 години Воденичарски имаше не само широк поглед върху света, но и първите си завоевания на художествен творец, навлизащ в живота от ясните и дълбоки принципи позиции на марксистко-ленинската идеология.

Необходимо е да отбележим, че Васил Воденичарски, почувствувал веднъж растящите си възможности да овладява сравнително леко трудните проблеми на марксистко-ленинското учение и през призмата на неговата най-дълбока същност да пресъздава в художествени образи обкръжаващата го природна и социална действителност, превръща още от най-ранни младини живота си в арена на непрестанна и титанична борба за самоусъвършенстване в неразривна връзка с обществено-политическата практика. И тъкмо поради това Воденичарски не беше празен мечтател и утопист, а органически свързан със своя народ и със своята партия борец, за когото най-висшият смисъл на неговото съществуване се заключаваше в борбата за освобождение на нашата родина от капиталистическото робство и фашистката диктатура. Своя живот той не виждаше като някакъв самодоволен стихоплетец или романист, поучаващ масите от висотата на своята недостижима писателска кула. Напротив, като истински комунист-творец той живееше заедно със своите родни братя и сестри, със своите другари по съдба и борба и творчеството му имаше само едно предназначение — да бъде колкото се може по-остро оръжие срещу врага, да греє като рой искри в тъмната нощ на народните мъки и страдания. Тази именно борба за самоусъвършенстване, с цел да служи най-добре на своя народ, разкрива извънредно рядко срещашо се трудолюбие. Воденичарски нямаше покой, нито сън — той вършеше своята революционна дейност и създаваше художествени ценности с огромен, титаничен труд. И, както свидетелствуват редица творчески факти, няма талант без всеотдаен, без мъчителен, но и богат възнаграден труд. Този закон на живота и на творчеството Воденичарски познаваше отлично и се ръководеше неотклонно от неговите строги изисквания.

Има и нещо друго, което е дадено от природата, идва по наследство, като развитие на особеното отношение, рационално и емоционално, към света. Воденичарски не бе мрачна, а ведра, приветлива личност, човек със слънчева усмивка и с широко разперени за братска прегръдка ръце. Воденичарски бе роден масовик — притежаваше изключителна способност да печели околните, да ги привлича и вдъхновява. Всеки, който влезеше в досег с него, не можеше да не изпита необикновеното му въздействие, откриващо всички двери на искреността, любовта и дружбата. Воденичарски бе в истинския смисъл на думата обаятелна личност.

Освен това Васил Воденичарски притежаваше таланта на оратор, на пламенен и завладяващ аудиторията комунистически трибун. Такъв той се прояви и тук, в Хайредин, разобличавайки от балкона на читалищния салон фашисткия кандидат за народен представител Атанас Попов през 1938 г. Такъв бе той и в 1939 г. на събранията и митингите по време на политическата стачка против окупацията на Чехия от фашистка Германия, както и в 1940 г. по време на Соболевата акция в подкрепа на направеното на българското правителство предложение от страна на Съветския съюз за подписване на пакт за приятелство и взаимопомощ. Воденичарски бе любим оратор на студентската младеж и с бойкото си слово разобличаваше безпощадно фашистките управници и тяхната антинародна политика, печелейки сърцата на най-достойните синове и дъщери на народа ни, прекрачили прага на Софийския университет.

Но всички тези безценни качества в монолитната личност на Воденичарски засияват с нова сила и придобиват истинско реално съдържание в светлината на неговата абсолютна всеотдайност на революционен деец, на готовността му в най-решителните и съдбоносни моменти на антифашистката борба да подчини изцяло личните си интереси и своя млад живот на интересите на обществото, на народното дело. Това извисяване до пълно себеотрицание е най-висшата характеристика на героя, най-верният критерий за зрелостта на неговото политическо, идеологическо и гражданско веруе.

Писателят-партизанин Васил Воденичарски отдаде всичките си сили за освобождението на България от фашистката тирания, за победата на социалистическата революция. Той загина героически в жестока битка със силите на мрака и реакцията, но революционното му и творческо дело е живо.

НАДЕЖДИ И УПОВАНИЯ (1877—1878 в словашки отклик)

Георги Вълчев

Какво е отношението на словаците към Руско-турската война от 1877—1878 г., как разбират нейния освободителен характер и какво политическо поведение държат спрямо българския народ в съдбоносния исторически момент на неговия живот?

Десетилетия преди войната словашката интелигенция декларира своята преданост към Русия и освободителното дело на балканските славяни. В полемики и публицистични схватки с туркофилските австроунгарски правителствени ежедневници и списания с користната западна политика тя разкрива определени политически и идеологически възгледи — едностранчиви и идеалистически и в същото време обективно напредничаиви.

Словашките народници се опитват да свържат и правото за свобода и живот на южните славяни с интересите на Европа и по-специално на Австро-Унгария, да дадат рационална мотивировка на своите емоционални симпатии. „Само създаването на жизнеспособни държави на Балкана — пише в „Народне новини“ — може да открие надежден път за нашата търговия към страните зад Дунав и Сава и, разбира се, на собствените национални интереси, които са в центъра на тях отношения, но за това по-късно.

Любопитна е и политическата съпоставка на Австро-Унгария с Русия от края на 70-те години — на „монархията, изградена върху тресавището на неспокойни народи“ и „Русия, пробудена от своите синове, осъзнала дълга си към поробените си братя българи“.

Прелистваме словашките вестници и списания от годините на Освободителната война и разкриваме една удивително съдържателна хроника на руските военни операции в България. Вниманието ни привличат и многобройни бележки и кореспонденции за героизма и себеприжанието на руските войски на „българския фронт“; статии и очерци за прославили се във войната руски полководци.

Да проследим в тоя тематично ограничен очерк отзвучите за участието на българите в Освободителната война, за отношението на словашките народни маси към освободителното дело на българския народ.

Турските зверства и насилия в България по време на войната отново припомнят на словаците историческите страдания на българите и събуждат нови нестихващи протести. Словашките публицисти с горчивина и възмущение разказват за „българските мъченици“, като по тоя начин мотивират морално-политически и руската военна намеса на Балканите. С такава тенденция са писани статиите за страданията на българския народ във в. „Народне новини“ и сп. „Орол“.

Колкото по-големи били пораженията на турските войски, толкова по-свирепа жестокост проявявали те и затова така нетърпеливо, с такъв трепет и упование „българският народ след столетни изпитания очаква своите освободители“. Но словашкият печат неведнъж отбелязва, че „заедно с българите посрещат руските войски и ония турци, които живеели сред българите и наравно с тях понасяли гнета и общата неволя...“

За въоръженото участие на българите в Освободителната война първоначално се публикуват информационни съобщения, придружени с кратки оценки на военните бюлетени. Но постепенно се появяват по-подробни материали за активното участие на българите във войната,